

4. aktiviranje sekcije za kulturu hrvatskoga jezika,
5. proširenje izdavačke dinamike u Biblioteci HFD-a,
6. briga za časopise i njihove pretplatnike,
7. uvođenje članarine uz besplatnu pretplatu jednog časopisa,
8. organiziranje znanstvenih skupova o hrvatskom jeziku i aktualnim književnim jubilejima (Tin Ujević),
9. pronalaženje novih oblika suradnje društva (povezivanje svih kroatista u zemlji i inozemstvu),
10. aktiviranje ugasloga časopisnog i uopće izdavačkog fonda.

Kao što se iz referata i prijedloga vidi, problema je, posala, inicijativa, pa i motiva za rad dovoljno i ja se iskreno nadam da će sve to Društvo iskoristiti za svoj boljitak. Pred nama je doista jedno novo, a zaželimo da bude i plodno i dugotrajno razdoblje u znaku imena ovoga društva koje neukaljano prenosimo dalje, pred nama je prostor i vrijeme za našu najaktivniju stručnu i znanstvenu djelatnost koja nam podjednako može biti radošću kao i obvezom.

PITANJA I ODGOVORI

KAKO SE SKLANJAJU IMENA MIA I PIO

Jedan čitatelj *Jezika* pita kako se sklanjaju imena *Mia* i *Pio*. Pretpostavljam da mu nije dvojbeno da se *Mia* sklanja nastavcima imenica ženskog roda (-e, -i, -u, -o/a, -i, -om), a *Pio* nastavcima muškog roda (-a, -u, -a, -o, -u, -om). Upitno mu je vjerojatno samo da li se između osnova i nastavaka umeće *j* ili se ne umeće. Na to se pak pitanje ne može dati jedan odgovor nego tri: pravorječni, pravopisni i jezični. Tako zato jer u načelu nisu isto pravilno izgovaranje, pisanje prema pravopisnom propisu i jezični lik riječi utvrđen jezičnim standardom.

Što se pravorijeku tiče, nema u tim riječima dvojnosti: između osnova, koje ovdje završavaju na *i*, te nastavaka, koji u svim

padežima, uključujući nominativ, započinju samoglasnikom, umjesto hijata izgovara se prijelazni polusamoglasnik [i], pa se ta imena u svim padežima jednine i množine (kad se upotrebljava) pravilno izgovaraju s tim polusamoglasnikom: [mi̯a], [mi̯e], [mi̯i], [mi̯u], [mi̯o/a], [mi̯i], [mi̯om]; [pi̯o], [pi̯a], [pi̯u], [pi̯a], [pi̯o], [pi̯u], [pi̯om]. Nije naime svojstveno našem izgovoru međusamoglasničku svezu u riječima izvoditi prekidom glasa nakon kojeg nužno dolazi grkljanski zatvorni suglasnik [ʔ] (pa da se izgovara [miʔa], [piʔo]), i zato jedina izgovorljiva mogućnost koja preostaje za prijelaz sa *i* (ali i sa *e*) na iduću samoglasnik stišavanje je završnog dijela *i* te stanovito njegovo duljenje, što je zapravo polusamoglasnik [i]. Prijelazni se polusamoglasnik izgovara između *i/e* i bilo kojeg samoglasnika na drugome mjestu uključujući i *o* (v. o tome u članku Lj. Jonkea Fonetičnost na-

šeg pravopisa, *Književni jezik u teoriji i praksi*, 1965, str. 237). Na takav se isti način ostvaruje i fonem /j/ u tom položaju.

Naš je pravopisni propis u ovome postojan već dulje vrijeme: između *i/e* i bilo kojega idućeg samoglasnika osim *o* treba pisati *j*. Vezu sa *o* je izuzeo Vuk S. Karadžić zato što *jo* grafem nije postojao u predreformskoj ćirilici, a ostali su pravopisci to početno pravilo prosljeđivali bez posebnog propitivanja. Naš se čitatelj ogriješio o pravopis kad pita za *Mia* i *Pio* jer je trebao pišući pitati za *Mija* i *Pio*. Ne mislim ipak da je pogriješio zbog nepoznavanja pravopisa. On je naprotiv tom, po mojem sudu hotimičnom, pravopisnom pogreškom postavio pitanje o pravopisu. On vjerojatno zna da naše pravopisno bilježenje nije usko, glasničko (fonetičko), nego široko, fonemsko (fonološko) bilježenje. Pa ako je naš pravopis u načelu fonemski, ne bi li on trebao biti takav i za pisanje imena *Mia* i *Pio* u svim padežima. Odgovarajući na to pitanje, treba reći da nešto što je u načelu ne mora biti i beziznimno. U nekim je slučajevima pri odlučivanju važnija pravopisna tradicija nego potpuno usklađivanje s načelom. U konkretnim je primjerima pravopisna uputa da se piše *Mija*, *Mije*, *Miji*, *Miju*, *Mio/ ja*, *Miji*, *Miom*; *Pio*, *Pija*, *Piju*, *Pija*, *Pio*, *Piju*, *Piom*¹ (isto kako *radio*, *radija*, *radiju*...; *kliše*, *klišeja*, *klišeju*...). Ta uputa slijedi tradicionalno pravilo o pisanju slova *j*, a da li je u skladu s fonemskim načelom zavisi o tome kakav je jezični lik tako napisanih riječi.

U ovom nas dakle slučaju zanima da li je u fonemskim postavama *Mia* i *Pio* prisutan fonem /j/. Fonemu je, prisjetimo se, uloga razlikovna i njegov se cjelokupni sadržaj iscrpljuje u toj razlikovnosti. Da bi dakle negdje nešto bilo fonem, to se kao najmanji uvjet mora smjeti slobodno pojaviti ili ne pojaviti na nekom mjestu između

drugih fonema i tako razlikovati riječ gdje toga ima od one gdje toga nema (npr. riječi /borba/ i /boba/ su različite zbog prisutnosti/odsutnosti /r/). Ako je nečemu nekim općim pravilom, a ne jezičnim likom riječi, zapovjedbno obavezno pojavljivanje (ili zabranjeno pojavljivanje) na nekom mjestu u riječi između drugih fonema, to onda ne može razlikovati riječi, pa je tomu fonemski sadržaj ispražnjen i postaje nefonem. Glasnik [i], koji se obavezno izgovara u položaju koji ovdje opisujem, ima tzv. prozodijsku ulogu, tj. postavu okolnih fonema čini izgovorljivom; nije fonem baš zato što je neizostavljiv u izgovoru, pa i ne može razlikovati riječ koja ga ima od one koja ga nema. Takvu prozodijsku ulogu ima i nefonemski glasnik [ə] koji čini izgovorljivim r okružen suglasnicima (osim *j*) ili granicama slogova, npr. [ərt], [pərst] i sl. (v. o tome moj članak »Slovo, glas i fonem j«, *Jezik*, 1985, br. 5).

Drugačije bi međutim bilo kad bi se fonem /j/, neraspoznatljiv u nekim oblicima riječi, jasno raspoznavao u drugim oblicima te riječi, npr. *radij*, *radija*, ili u analognim oblicima, npr. *čija* prema *koja*, *pijem* prema *dajem* i sl. Riječi kao *Mia*, *Pio*, *Dean*, *Daria*, *radio*, *kliše* i sl. nemaju ni u kom obliku raspoznatljivo (tj. izostavljivo) *j*, niti su povezane s drugim riječima u kojima je raspoznatljivo *j*, niti je u njima *j* preinačen neki drugi fonem. Fonem /j/ se u tim riječima ne raspoznaje ni u njihovim osnovama, a ne sadržavaju ga ni nastavci, pa se i ne može pojaviti ni od kuda. Zato su jezični likovi u sklanjanju *Mia* i *Pio* /mie/, /mi/, /miu/, /mio/a/, /mi/, /miom/; /pia/, /pi/, /pia/, /pio/, /pi/, /piom/. Kad bi naš pravopis bio fonemski dosljedan, tim bi slovima trebalo te riječi i pisati (i isto tako *radio*, *radia*; *kliše*, *klišeja* itd.).

I još nešto: osobna imena, za razliku od općih zajedničkih riječi, mogu se slobodno nadijevati biranjem ili izmišljanjem. Moguće je tako da se netko već u pomisli fonemskog lika zove /mija/, /pijo/, (kao *Mijo*), /dejan/, /dario/, /daria/ i sl., a da se tko drugi hoće zvati /mia/, /pio/, /dean/, /dario/, /daria/. Imena bi prve skupine bilo

¹ Uz *Piom*, po nekim pravopisima bilo bi i *Pijem*, kao *radio*, *radijem*, *Tokio*, *Tokijem*.

naravno pisati sa *j*, a druge bez *j* u svim padežima; pravopis bi takvo razlikovanje trebao dopustiti, a ne ograničavati pravilima o pisanju *j*. Upravo u pisanju naših osobnih imena pravopis bi trebao biti fonemski kako bi svatko mogao napisati onako kako misli da se zove. Takva dvojnost tih imena nije samo teorijski moguća, nego je i te kako u stvarnosti prisutna, pa često moramo nekoga pitati da li je *Dean* ili *Dejan*, *Daria* ili *Darija*, *Mia* ili *Mija*.

Da zaključim: *Mia* i *Pio* se kao riječi sklanjaju /mie/, /mii/ itd., /pia/, /piu/ itd. jer u svojoj osnovi nemaju fonema /j/. (Da je čitatelj pitao za *Mija* i *Pijo*, odgovor bi bio /mije/, /miji/; /pija/, /piju/. I /mia/ i /mija/ te /pio/ i /pijo/ izgovaraju se jednako s polusamoglasnikom [i]. Što se pravopisa tiče, njegove su odredbe jasne, ali ne sasvim dobre: bilo bi bolje da se opće fonemsko načelo pisanja primijeni i za pisanje *j*.

Ivo Škarić

IZOČAN

U pravilima jednog ogranka MH upotrijebljen je pridjev *izočan* u značenju *odsutan*, *nenazočan* pa me jedna članica pita što mislim o tom pridjevu.

Što mislim? Čim sam ga čuo, odmah sam mu se obradovao. To je prava oprečnica pridjeva *nazočan*. Dobar je isto onako kao i *nazočan*. Zanimalo me samo je li potvrđen u rječnicima. U AR, Benešićevu RHKJ i rječniku dviju Matica nisam ga našao. Zabilježen je s dvije potvrde u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika: *Knez zapovjedi državnome tajniku da proziva vlastelu po imenu i da zabilježi izočne*. (Iz dubrovačkog lista *Srđ* 1904. godine). *Pozva izočne i raspršene članove bratstva*. (Iz Tabakova prijevoda Cervantesovih priča.) Dobro je da znamo da postoji, a njegovu upotrebu možemo prepuštiti praksi.

(S. B.)

OSVRTI

PERILICA ILI ...

1. Prošlo je već desetak godina od kada su za JUS¹ predloženi i prihvaćeni nazivi *perilica rublja* i *perilica posuđa* kao nazivi za odnosne kućanske aparate. No, zbog ispolitizirane problematike oko hrvatskog jezika, oni su se, kao i mnogi drugi, koristili ponajviše u tehničkoj dokumentaciji i stručnim člancima, a rjeđe u komercijalnim publikacijama i dnevnom tisku.

Već prilikom razmatranja izbora mogućih naziva, analiza korijena je pokazala da oživljena imenica *perilica* ne zadovolja-

va definicije obaju strojeva, jer kao naziv ne upućuje na bitnu značajku postupka, što ga stroj za »čišćenje« posuđa obavlja. Ipak, zbog spomenute problematike oko jezika predložio sam zajednički naziv *perilica*. Takav prijedlog opravdava činjenica da glagol *prati* danas rijetko koga podsjeća na svoje izvorno značenje, već općenito na čišćenje vodom, bez obzira kojim se postupkom čisti.

2. Riječ *prati*, *pèrèm* prvotno je značila »udarati«, »udarati daščicom«, »pratljačom«, »pirajkom«² po nečistom rublju da se očisti. Danas bismo to rekli »udarati

¹ JUS, *Jugoslavenski standard*, izdanje na hrvatskom književnom jeziku

² P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, III, str. 25.